

GELENEKLERİN DİLİNİ YORUMLAMAK ÜZERİNE: HELESA

On The Interpretation of The Language of Traditions: Helesa

Prof. Dr. Kerime ÜSTÜNOVA*

ÖZ

Yaşatıldığı yörenin dili, kültürü, rengi olan gelenekler; halkın beklentilerinin simgeleşmiş biçimidir. Gelenekler, bir kuşaktan ötekine geçerken toplumun maddi olmayan kültürünü, maneviyatını temsil eder; inançlarının, değerlerinin göstergesi olur; folklorik, sosyolojik, dini boyutlarıyla sürekliliği ifade ederler. Kültürel öğelerin temel işlevi; bireylerin yaşamsal gereksinimlerini karşılamak değil sosyal yapının sürekliliğini sağlamaktır. Bu nedenle geleneklerin algılanması, sosyo-kültürel yapının algılanmasına bağlanabilir. Toplumun sosyal, kültürel, ekonomik özellikleri, sosyal yapının çalışma biçimi, sistemi oluşturan kurallar, yasalar gelenekleri değerlendirmede yol gösterici olur. Doğal olarak geleneklerin çözümlenmesi de sosyal ve kültürel yapının çalışma biçiminin, işlevlerinin bütün olarak ele alınmasıyla çözümlenebilecektir. Bir gelenekle kuşaklar sonrasına iletmek üzere kalıcı biçime dönüştürülen iletiler, birtakım değişikliklere uğrayabilir; bir başka coğrafyada çeşitlenebilir. Bugün Sinop'ta uygulanan Sellime Çıkma ya da Helesa geleneği, Ankara-Bala'da Köse Çıkarma; Çorum'da Köse Gezdirme; Yozgat'ta Köse Gezdirme, Yozgat-Yenipazar'da Şeker Toplama, Yozgat-Boğazlayan'da Yağmur Gelini; Karadeniz yaylalarında Kuçukura, Gusgudera, Babra Bubrik, Bubrik, Bubirdak, Ablik Bublik, Heyva Heyva; Kars, Ardahan yöresinde Godi Gezdirme; Bayburt'ta Dodo Gezme; Adana'da Çömçe Gelin; Batı Trakya'da Yedi Kız Aşı adında ortaya çıkar. Bu çalışmada, Sinop'ta yaşatılan "Helesa" adlı gelenek sorgulanacaktır. Taşıyıcıların, yeniden anlamlandırıp kurguladıkları, atalarının deneyimlerinden yararlanma olanağı yakaladıkları, kültürel kimliklerini ayakta tutmalarını sağlayan gelenekle ne anlatmak istedikleri ortaya konmaya çalışılacaktır. Kuşaklar boyunca toplumu oluşturan bireylerin kutsal değerleri, politik görüşleri, maddi güçleri ve genel davranışları doğrultusunda değişen ama temelde birbirine benzeyen; aynı amaç doğrultusunda gerçekleşen; her biri, bir diğeriyle çözümlenmesi, değişkesi olan eş metinlerin, farklı coğrafyalarda nasıl biçim değiştirdikleri vurgulanacaktır. Kültürel değerlerin birtakım değişikliklerle ortaya çıkmasında aynı dilin, aynı inanç sisteminin kullanılmasının; sosyal yaşamda önemli yer tutan ritüellerin nasıl rol oynadığı belirlenmeye çalışılacaktır. Helesa; "gelenek", "aktarma", "değişim" kavramları çerçevesinde değerlendirilecek; dil malzemesi kimliği taşıyışı sorgulanacaktır. Geleneklerin nasıl dil göstergesi olduğu, gösteren-gösterilen ilişkisi ortaya konacak; bir dil dizgesi oluşu, iletişim aracı oluşuyla açıklanacaktır. Gelenek'in sonraki kuşaklara değişerek aktarılması, güncellenmesi, dilin değişkenliğiyle ilişkilendirilecektir.

Anahtar Kelimeler

Sinop, Helesa, Sellime Çıkma, gelenek, ritüel.

ABSTRACT

Traditions that are the language, culture and the color of the region where they kept alive in are symbolic forms of the people's expectations. Traditions represent the nonmaterial culture and spirituality of society when they pass from one generation to the other; they indicate its beliefs and values; express the continuity by their folkloric, sociological and religious aspects. The main function of the cultural elements does not meet the vital necessities of the individual, it is to ensure the continuity of social structure. Therefore, the perception of traditions can be connected to the perception of socio-cultural structures. The social, cultural, economic characteristics of society, the studying format of the social structure, the rules, and laws creating system will provide guidance on the assessment traditions. Naturally, as well the analysis of traditions can be solved addressing the working form and function of social and cultural structure as a whole. Messages that are converted into a permanent form by a tradition to be forwarded to the after generations may undergo some changes. The same tradition may vary in a different geography. Sellime Çıkma or Helesa tradition which is practiced in Sinop at the present time appears as Köse Çıkarma in Ankara-Bala; Köse Gezdirme in Çorum; Köse Gezdirme in Yozgat, Şeker Toplama in Yozgat-Yenipazar, Yağmur Gelini in Yozgat-Boğazlayan; Kuçukura, Gusgudera, Babra Bubrik, Bubrik, Bubirdak, Ablik Bublik, Heyva Heyva in the Black Sea tablelands;

* Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü öğretim üyesi, Bursa/
Türkiye, ustunovak@yahoo.com

Godi Gezdirme in Kars, Ardahan region; Dodo Gezme in Bayburt; Çömçe Gelin in Adana; Yedi Kız Aşı tradition in Western Thrace. These are ceremonies which change in line with sacred values, political views, financial capabilities of individuals that make up society and the general behaviors of individuals throughout generations but resemble to each other basically and materialize towards the same purpose. Each one of all is diversity, alternative, variant of another one. The users keep alive their cultural identities with traditions which are reinterpreted and reconstructed depends on the changes of time and space by them. Also, we are in with a chance to benefit from the experiences of our ancestors by way of traditions. In the emergence of cultural values with some changes, the same language, the same belief system and rituals holding an important place in social life will be determined by how it plays a role. The role of the usage of the same language and belief in the emergence of cultural values with some changes and also rituals which are important in social life will be tried to determine. Helesa will be evaluated in the framework of “tradition”, “transfer”, “change” concepts; its bearing of the identity of language material will be questioned. It will be revealed how traditions become language indicators and also the relation between signifier and signified; their being of a language system will be explained through their feature of communication tools. Transmission and update of tradition to next generations by means of change will be linked to variability of language.

Key Words

Sinop, Helesa, Sellim, tradition, ritual.

Kuşaktan kuşağa geçen kültür kalıntıları, alışkanlıklar, yaşanmışlıklar, deneyimler, toplumların geleneklerini oluşturur. Türkçe Sözlük'te, “Bir toplumda, bir toplulukta eskiden kalmış olmaları dolayısıyla saygın tutulup kuşaktan kuşağa iletilen, yaptırım gücü olan kültürel kalıntılar, alışkanlıklar, bilgi, töre ve davranışlar; anane.” (2005: 741) biçiminde; Antropoloji Sözlüğü'nde, “Bir kuşak, izleyen kuşağa kullanım gereçlerinin yanı sıra kültürlenme süreciyle sınırsız sayıda davranış tarzı, fikir, ayin, inanç, âdet, duygulanım, izlenim, bilgi, simge, imge, beceri, kurum, yöntem vb. bırakabilir.” (Emiroğlu-Aydın, 2003: 329-331) biçiminde ifade edilen gelenek, Dursun Yıldırım tarafından “Milletlerin hayatında, tarih sahnesinde görülmelerinden bu yana, varlıklarını, bütünlüklerini ve farklılıklarını koruyan, ihtiyaçlarını her anlamda karşılayan düzenler görülür. Süreklilik vasfına sahip bu düzenlerin her birine gelenek denir.” (Yıldırım, 1998: 81-82) biçiminde tanımlanır. Claude Lévi-Strauss'a göre de “Birden fazla mitin

bir araya gelmesiyle oluşan, toplumun ataları tarafından yeni kuşaklara bırakılmış olan mesajlar bütünüdür; diğer bir deyişle o toplumun söylemidir.” (Lévi-Strauss, 1986: sy.) Farklı kaynaklardan alınan tanımlarda geleneğin; a. aktarımı, b. sürekliliği, c. mesaj ileme yönleri öne çıkar. Gelenekler bir kuşaktan ötekine geçerken bir toplumun maddi olmayan kültürünü, maneviyatını temsil eder; inançlarının, değerlerinin göstergesi olur; folklorik, sosyolojik ya da dinî boyutlarıyla sürekliliği ifade ederler. Kültürel unsurların devingenliği, siyasi, sosyal ve tarihî olayların, tanık olunan değişimlerin olumlu-olumsuz yanlarıyla yaşama katılmasını sağlayınca biçim değiştiren geleneklerden kopmak ya da onları dışlamak olanaksız hâl alır ve gelenekler, yaşatıldığı yörenin dili, kültürü, rengi olur; halkın beklentilerinin, umutlarının simgeleşmiş biçimine dönüşür. Bu durum, taşıyıcıların geleneklerine bağlı olarak yaşamayı benimsemesinin sonucudur denebilir.

Farklı coğrafyalarda yaşatılan geleneklerin ortak noktalarının bu-

lunması, temelde-özde aynı ama biçimde-görsellikte farklı olarak ortaya konması, kaynakların tek olabilme olasılığını düşündürmektedir. Bugün Sinop'ta uygulanan *Sellime Çıkma* ya da *Helesa* geleneği, Ankara-Bala'da *Köse Çıkarma*; Çorum ve Yozgat'ta *Köse Gezdirme*, Yozgat-Yenipazar'da *Şeker Toplama*¹, Yozgat-Boğazlayan'da *Yağmur Gelini*²; Karadeniz yaylalarında *Kuçukura*, *Gusgudera* (Trabzon), *Babara Bubrik* (Rize), *Bubrik*, *Bubirdak*, *Ablık Bublik* (Hemşin), *Heyva Heyva* (Çayeli); Kars, Ardahan yöresinde *Godi Gezdirme*; *Bayburt'ta Dodo Gezme*; *Adana'da Çömçe Gelin*³; Batı Trakya'da *Yedi Kız Aşı Geleneği*'ne⁴ dönüşür. Aynı amaç doğrultusunda gerçekleşen törenler, bir diğ erinin çeşitlemesi, benzeri denecek özellikleri taşımaktadır (KK3, KK4, KK5, KK6, KK8, KK9, KK11, KK13, KK14).

Dillerin tek kaynaktan mı yoksa birçok kaynaktan mı çıktığı meselesinin tartışıldığı ancak sonuçlanamadığı bilinir. Aynı şekilde geleneklerin de tek kaynaktan mı çıktığı ya da hangisinin önce, hangisinin sonra yaşandığı; hangisinin hangisini etkilediği gibi soruların cevabı olamayacaktır. Dolayısıyla çalışmada bu tartışılmayacaktır. Yalnız, geleneklerin de dili olduğu; topluma nasıl hizmet ettiği; benzer geleneklerde sunulan dilin nasıl biçimlendiği, farklı coğrafyalarda nasıl ortaya çıktığı, amacı, hedefi tartışılmaya çalışılacaktır. Dolayısıyla bir tarafta geleneksel yaşam biçimi, bir tarafta modernitenin egemen kılındığı toplumlarda yazılı olmayan, geçmişten süregelen alışılmış davranış kalıplarının düzeni sağlamada nasıl belirleyici olduklarına dikkat edilecektir.

Bu çalışmada somut olmayan kültürel mirasın bir unsuru olarak yaşatılan Helesa geleneği ve onu düşündürenler; “gelenek”, “aktarma”, “değişim” kavramları çerçevesinde değerlendirilecek; dil malzemesi kimliği taşıyışı sorgulanacaktır. Her gelenek, eski ve yeni yaşamışlıkların, deneyimlerin sil baştan kurgulandığı bir metin, yeni bir doku olduğundan bünyesinde barındırdıklarıyla, sözel ve görsel göstergelerle dilsel veri kimliği taşır. Bu da geleneklerin dili olduğu sonucunu işaret eder. Bir dil malzemesi gibi değerlendirilebileceğinden geleneklerin aktarmak istedikleri, gösteren-gösterilen ilişkisi aracılığıyla ortaya konabilir. Geleneğin sonraki kuşaklara değişerek aktarılması, güncellenmesi, dilin değişkenliğiyle anlatılabilir. Geleneklerin iletişim aracı oluşu, bir dil dizgesi oluşuyla açıklanabilir.

Yaşam, insana toplumda kabul gören deneyimleri yinelemek, bunları iyileştirmek, geliştirmek, kötü deneyimleri yinelemekten kurtulmak, ders çıkarmak gibi fırsatlar sunar. İnsan da bu yolla kendine yaraşır yaşam biçimini oluşturma çabası içine girmeye çalışır. Bu bağlamda gelenekler, kuşaklararası görsel ve işitsel iletişim aracı kimliğine bürünür ve ortak kültür bünyesinde depolanır, ardından gelecek kuşaklar tarafından yorumlanır. Böylece geleneklerle anlatılmak istenen deneyimler, yüzlerce binlerce yıl sonra da kuşaklar üzerinde etkili olur.

Gelenekler aracılığıyla insanlara ulaştırılmak istenen iletiler, dolaylı anlatım özelliği gösterir. İletinin doğrudan değil de dolaylı olarak resimsel, ezgisel bir düzlemde sunulması,

bir başka deyişle bir anlatıcı olmadan göze ve kulağa aynı anda seslenen bir anlatı biçimiyle sunulması, yalnızca estetik bir coşku verme ya da bir geleneği sürdürme amacı gütmemelidir. Görsel anlatım, doğal ortamında canlandırılırken doğal dilin sözlü kullanımından yararlandığı gibi başka gösterge çeşitlerinden de yararlanır. Müziksel gösterenlerin her biri, dilsel gösteren kimliğiyle müziksel anlatıya; resimsel göstergeler de resimsel anlatıya dönüşür. Böylece söz konusu geleneğin ve taşıdığı iletinin, hem kolay anlaşılması sağlanır hem de kalıcılığı için gerekli zemin hazırlanır. Sonuçta geleneklerin tören ya da ayin dokusunda gösteri biçiminde sunulmasının en temel bildik işlevi, sürdürülebilirlerini sağlamaktır.

Her Ramazan'da Sinop'ta uygulanan **Sellime Çıkma** ya da **Helesa** geleneğinin geçmişten bugüne gelişinde, gösteri biçiminde sunulmasının büyük katkısı vardır. Sinoplular, Helesa geleneğine kaynaklık eden olayı şöyle anlatırlar: *Gemilerin yelkenle çalıştığı çok eski dönemlerde Karadeniz'de Temmuz, Ağustos ve Sinop adında üç liman vardır. Özellikle fırtınalı havalarda gemiler, Sinop limanına sığınmışlardır. Bir kış günü haftalarca limanda mahsur kalan bir gemi mürettebatı zor günler yaşar, açlık baş gösterir. Kaptan, yardım toplamak için çareler düşünür ancak karşılık olarak verebilecekleri bir şeyleri yoktur. Gemiciler, filikalarla karaya çıkarlar, fenerlerini yakıp kapı kapı dolanırlar. Topladıkları yiyecek karşılığında mani söylerler (KK1, KK2, KK7, KK10, KK12).*

Helesa manisinde, geleneğin geçmişindeki yaşanmışlıklar, bugüne

taşınarak hem birlikte çalışma hem yardımlaşma, paylaşma öne çıkarılacak biçimde bahşiş istenir. *Gemi, gemici, kaptan, tayfa, hamsi, çifte kürek, çift direk, filika, fener, heyemola, helesa* vb. deniz ve denizcilikle ilgili aynı kavram alanına giren dil birimlerinin yoğun olarak kullanımı, geleneklerin oluşumunda coğrafyanın rolüne dikkat çeker. Deniz kıyısında yaşanan bir olayda denizle ilgili nesnelere gösterge olarak kullanımından doğal bir şey olamaz. Sanatsal söylemle sıradan olanın iç içe geçtiği sözler; kültürel göndermeleri yoğun, alıcının katılımını zorunlu kılan aracı unsur durumundadır. Devrin sosyo-ekonomik durumu anlatılarak yoksul ama mutlu insan tablosu çizilmektedir.

*Bismillahla başlayalım
Ayva dalı taşıyalım
Bu yıl burda kışlayalım
Helesa yelesa heyemola yusa hop*

*Ahçımızın adı Tayyar
Bir kepçe koyar iki sayar
Bununla gemici doyar
Helesa yelesa heyemola yusa hop*

*Kaptanımız fener taşır
Uyuz olmaz durmaz kaşır
Tayfaların hamsi taşır
Helesa yelesa heyemola yusa hop*

*Bir gemim var çift direkli
Tayfası aslan yürekli
Filikası çifte kürekli
Helesa yelesa heyemola yusa hop*

*Aşağı hamamın yokuşu
Söküldü mestin dikişi
İlle de kocakarıların cümbüşü
Helesa yelesa heyemola yusa hop*

*Bahşîşi almamış olmaz
Gemi düzenini bulmaz
Tayfalar buna razı olmaz
Helesa yelesa heyemola yusa hop*

*Büyük cami direk ister
Söylemeye yürek ister
Arkadaşlar bahşîş ister
Helesa yelesa heyemola yusa hop*

*Bir gemim var boyda boşta
Baş üstüne kurdum posta
Bizden selam olsun eşe dosta
Helesa yelesa heyemola yusa hop*

*Altımızda çürük minder
Altını üstüne dönder
Aman beyim bahşîş gönder
Helesa yelesa heyemola yusa hop*

*Gemi geldi duydunuz mu
Selam verip aldınız mı
Bu gemiyi tanıdınız mı
Helesa yelesa heyemola yusa hop*

*İnce burundan geçerken
Sırmalı sancak açarken
Biz doldurup biz içerken
Helesa yelesa heyemola yusa hop*

*Elimde şimşir sopası
Olduk çocuk maskarası
Sonumuz mektep hocası
Helesa yelesa heyemola yusa hop*

*Dal budarım dal budarım
Bahçede bülbül güderim
Sizleri her yerde methederim
Helesa yelesa Heyemola yusa hop*

*Sıçan gelir takur tukur
Ben sanırım düze dokur
Komşu bizden fakir
Helesa yelesa Heyemola yusa hop*

*Aşağları geze geldim
İnci mercan dize geldim
Bakın beyim size geldim
Helesa yelesa heyemola yusa hop*

*Hasan ağbi geldik size
Hatırın kalmasın bize
Bahşîşi çok gönder bize
Helesa yelesa heyemola yusa hop*

Hicran Karataş, “Geleneğin Kuşaklara Aktarımı Bağlamında Bir Çatalzeytin Düğün Türküsü: Dünür Ağa” adlı çalışmasında bu tür bir iletişim sisteminde bağlamın, yaşamsal önem taşıdığını; göstergenin anlamlandırılabilmesinin bağlama aşına olmayı gerektirdiğini; göstergeler aracılığıyla kurulan iletişimde, mesajın içerdiği kodlamaların hedef alıcı(lar) tarafından doğru bir şekilde anlamlandırılabilmesini bildirir. (Karataş, 2014:140) Taşıyıcılar, zaman ve mekân değişikliğine bağlı olarak yeniden anlamlandırıp kurguladıkları geleneklerle, bir yandan o kültürel kimliklerini ayakta tutarken bir yandan da kendilerine ait yapısal bilgileri sonraki nesillere taşımış olurlar. Kubilay Aktulum, Folklor ve Metinlerarasılık adlı çalışmasında bunu, “Bir ulusun kültürünün temel unsurlarını canlı tutmanın yolu onların sürekli olarak başka dönemlerde güncellenmelerine bağlıdır.” (Aktulum, 2013: 9) sözleriyle ifade eder. Çünkü yazarın söylemiyle “En etkili güncellenme yolu, başka yapıtlarda yeniden kullanıma sokulmaları, bir başka deyişle söylemlerarası / metinlerarası bir süreç katılmalarıdır.” (Aktulum, 2013: 9). Böylece gelenekler *aracılığıyla geçmişe gönderme yapan ortak deneyimler,*

değişik sanatsal biçimler aracılığıyla güncele taşınarak yeni algılara olanak sağlarlar. Songül Çek, “Sinop’ta geleneksel olarak yapılan Helesa / Sellim töreni özü itibarıyla mitik özellikler taşıyan ritüelistik bir uygulamadır. İlkel dönemlerin tufan ve bollukla ilgili anlatı ve uygulamalarıyla örtüşen nitelikleri bulunmaktadır.” der. (Çek, 2015: 349). Bu özellik manide kendini gösterir. Daha çok yokluğu, çaresizliği, hatta dönemin koşullarını anlatan dizeler öne çıkar. *Ahçımızın adı Tayyar / Bir kepçe koyar iki sayar / Bununla gemici doyar; Altımızda çürük minder / Altını üstüne dönder; Bu yıl burda kışlayalım; Söküldü mestin dikişi; Bahşişi almamış olmaz / Gemi düzenini bulmaz; Sıçan gelir takur tukur; Komşu bizden fakir vb. Uyuz olmaz durmaz kaşır* dizesi, yıkanamamanın verdiği sıkıntıyı ortaya koyar ki deniz kenarında yaşanmasına karşın temizlenememeyi öne çıkarır. Diğer yandan refahı, varlığı anlatan dizeler de görülür: **İnci mercan dize geldim; Bir gemim var boyda boşta; Bir gemim var çift direkli / Tayfası aslan yürekli / Filikası çifte kürekli vb.**

Manide sıradan söyleyişlerin yanı sıra sanatsal denebilecek ifadeler dikkat çeker. Uyanıklık işareti olarak değerlendirilebilecek *Bir kepçe koyar iki sayar* dizesi, yokluk karşısında çözüm üretmeyi öne çıkaran, üst düzey dil kullanımına örnektir. *Uyuz olmaz durmaz kaşır* dizesinde yokluk, karşılık üzerinden (denizin varlığına karşın temizlenememe) üst dil kullanılarak ifade edilir. *Altımızda çürük minder / Altını üstüne dönder* dizelerinde de çözüm üretilirken aynı yol izlenir.

Geleneğin oluşumundaki man-

tık, Tahsin Yücel’in, “Nesnel evrenin herhangi bir ögesinin öznel bir evrene girer girmez özünlülük niteliklerinin bir yanını yitirmesi ve yeni bir varlığa bürünmek üzere temelde kendisinin olmayan başka nitelikler kazanması doğal.” (Yücel, 1993: 118) sözlerinde bulunabilir. Bugün, eski zamanlardan kalma bir geleneğin kültüre yansımaları olarak değerlendirilen Helesa’nın yüklendiği anlam, bilinmeyen zamanlarda izleyiciler tarafından kendi bireysel anlam evrenlerine yerleştirilip yorumlanmasıyla ortaya çıkar. Av. Hasan Şişman, 09.06.2012’de Hukuk ve Yaşam Dergisi’nde yayımlanan “Helesa Projesi Üzerine” başlıklı yazısında “Helesa, Doğu Karadeniz’de birlikte iş yaparken söylenen “Helesa Yalesa” ifadesinden alınmıştır. Bu anlamda Helesa, dayanışma içerisinde, herkesin özgür bir şekilde katılımıyla ortak bir iş yapmaya başladığının ifadesidir bizim açımızdan. Dolayısıyla Helesa, Doğu Karadeniz’de ortaklaşa bir ürün ortaya koymanın ve bu işi bir dayanışma içerisinde yürütmenin ifadesidir.” (Şişman, 2012) biçiminde açıklar halkın bugün söz konusu geleneğe bakışını. Karaya çıkmak zorunda kalma durumunun yarattığı çaresizlikle Sinop halkından yardım isteme, bugün ortaklaşa bir ürün ortaya koymanın, toplumsal dayanışma içerisinde olmanın ifadesine dönüşmüş ve *Helesa* adı verilen bir gelenek biçimini almıştır. Demek ki darda kalana yardım etme, yalnız bırakmama, ekmeğini paylaşma anlayışı, Sinopluların nazarında dayanışma içinde ortak iş yapmaya dönüşmüştür. Darda kalana yardım etme ile dayanışma içinde ortak iş yapma arasında geliştirilen

fiziksel bağ darda kalana yardım etmenin, dayanışma içinde ortak iş yapmanın göstergesine dönüşmesine yol açar. Yorumcudan bağımsız olarak var olan bu fiziksel bağdan ötürü, Sinoplular darda kalana yardım etmeyi dayanışma içinde ortak iş yapmanın göstergesi olarak yorumlarlar. Burada asıl üzerinde durulması gereken, Sinopluların bu gelenekteki düşünce yapısından çok geçmişte yaşanan bu olayın farkında olmadan Sinopluların düşüncelerini nasıl etkilediğini açığa çıkarmak olmalıdır. Çaresizlik; halkın duygularına, inancına, toplumsal değer yargılarına hitap ederek baskı oluşturmalı ki *yazık, sevap, iyi* gibi kültürel kontrol mekanizmalarıyla topluluğun düzenini sağlamak, düzensizliği ortadan kaldırmak, olası kargaşanın önüne geçmek adına darda kalana yardım etme anlayışı, sürdürülebilirlik özelliği kazansın. Böylece gelenekler, yaşanmışlıkları gelecek kuşaklara aktarma rolüyle yaşatıldığı yörenin dili, yaşama bakışı olma rolüyle kodlanmış olur. Gelenek, görenek, örf, âdet, anane, ahlak, inanç biçimleri gibi -adı ne olursa olsun- kültürel ve toplumsal değerler, özellikle içe dönük, kapalı toplumlarda her zaman iç kontrolü sağlamak, toplumsal denetimi sürdürmek amacıyla kullanılan en güçlü, en önemli araç adeta bir silah olarak görülür. Kültüre dayalı sosyal ilişkiler ağının güçlenmesiyle toplumsal huzur sağlanacak, iç denetim kontrol edilebilir nitelik kazanacaktır. Böylece sosyal ve kültürel çevre, insana nasıl ve ne şekilde davranacağına ilişkin kalıplaşmış roller sunarken gelenekler de araç kimliğine bürünmüş olacaktır. Bu durumda geçmişin sem-

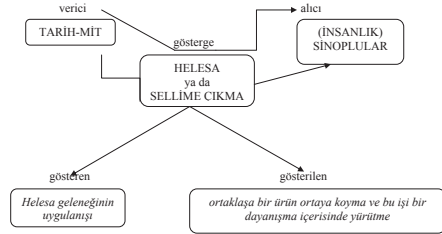
bolize edildiği; toplumsal ve kültürel değerlerin yeni kuşaklara aktarılarak sosyal bilincin sağlandığı gelenekler, deneyim sonucu oluşan kalıcı bilginin aktarıldığı iletişim aracından başka bir şey değildir.

Geleneklerin kalıcılığı iki biçimde sağlanabilir: Sözlü kültürde yinelenerek müzik, gösteri, sözlü dil aracılığıyla canlı kılınabilir diğer yandan yazıya aktarılarak resim, müzik, yazılı dil kullanılarak kalıcı kılınabilir. Her iki durumda da ister sözlü kültür ürünü -görsel gösterge- ister yazılı kültür ürünü -dilsel gösterge- olarak değerlendirilsin gelenekleri anlamlı kılanın, taşıyıcılar olduğu unutulmamalıdır. Geleneğin yeniden anlamlandırılması, geçmişi yeniden kurgulamak amacıyla topluma özgü olanın kendi koşullarında kullanıcılar tarafından özel bir söylem biçimine dönüştürülmesi demektir. Bu durumda geleneğe ait düzlemin bir başka deyişle zamanın ve mekânın değişmesi kaçınılmazdır. Hem geçmişe hem şimdije bağlı; hem bilinmeyen bir mekâna hem şimdiki mekâna bağlı ancak bunların hepsini aşan, sınırsızlık niteliğine bürünen, adını koyamadıkları bir zaman ve mekân anlayışı olmalıdır. Geleneği yaşatanlar, zamanda ve mekândaki bu sınırsızlığın farkında olarak geleneği kendi mekânları ve zamanları içine, kendi düzlemlerine taşımaktadır. Dolayısıyla Sinoplular, tam olarak kestiremedikleri bir zaman diliminde yardımlaşma amaçlı, altında zor durumdaki insanlara el uzatma amacı yatan, gemicilerin yaşadığı bu olayı benimserler ve Ramazan ayında gerçekleştirilen bir geleneğe dönüştürmekle kalmaz; müzik ve ışığın gücüyle

görselliğin kalitesini artırırılar. Helesa da *geleneklerin üstlendiği sorumluluk, toplumun huzuru, halkın mutluluğu içindir* anlayışıyla o gün bu gün Sinop halkının paylaşma, yardımlaşma, darda olana el uzatma anlayışının dili olur. Burada dikkat çeken, kültürü yaratan insanın, yine kültür tarafından biçimlendirilmesiyle ortaya çıkan çift başlılıktır. Songül Çek, kültürel yapı içinde ortaya çıkan organizasyonların belli gereksinimleri karşılamak üzere var olduklarını, herhangi bir kültürel gereksinime karşılık vermeyenlerince yok olduklarını ya da yeni oluşumlar içinde yer aldıklarını belirtir (Çek, 2015: 349).

Dilbilimde iletişim kurmak için dilin dışında başka dizgelerin bulunduğu kabul edilir. Yapısalcılara göre her şey “dil”dir ve belli bir dizge üzerinden bir bildirisi vardır. Claude Lévi-Strauss’a göre “İnsan demek dil demektir, dil demek de toplum demektir” (Lévi-Strauss, 2000: 410). Lévi-Strauss, dil ile davranışlar arasında değil, dilsel yapı ile toplumsal yapının türdeş anlatımları arasında bir bağıntı olduğunu ileri sürer. Dil, kültürün bir ürünü olarak ele alınabilir; kültürün bir parçasıdır, onun birçok öğelerinden biridir çünkü kitlenin genel kültürünü yansıtır (Yücel, 1999: 58). Göstergebilimi de gelenekler gibi pek çok dil dışı iletişim dizgesini incelemeyi amaçlar. Nitekim geleneklerde bir iletişim edimi söz konusudur. Dilbilimsel açıdan yaklaşıldığında geleneksel unsurların birer gösterge değerine büründüğü görülür. Her ne kadar sözel, görsel ya da sessiz gösterge özelliği taşıyalar da onlar da bir dil verisi ve dilsel gösterge olarak sayılmalıdır çünkü gelenek, do-

ğal ortamında canlandırılırken doğal dilin sözlü kullanımından yararlanır. Böylece müziksel ve görsel gösterenlerin her biri, dilsel gösteren kimliği yüklenir. Gelenek de tüm göstergeler gibi verici tarafından üretilen, alıcı tarafından algılanması istenen bir dil verisi sayılmalıdır. Gösterenle gösterilen arasında, göstergenin yorumlanmasını sağlayan genel geçer, kabul görmüş bir ilişki olmalı ki söz konusu gösterge yani gelenek anlamlandırılabilir. Bu göstergede verici, tarih; alıcı, insandır; gelenek, gösterge; geleceğin uygulanışı, gösteren; yüklediği anlam da, gösterilendir. Kısaca söylemek gerekirse vericinin alıcı üzerinde oluşturmak istediği etki göstergenin anlamıdır. Bu, Helesa üzerinden Sinoplular göz önünde bulundurularak şöyle şemalaştırılabilir:

Genellikle geleneklerde gösterilenin ne olduğu hiçbir zaman bize açıkça söylenmez. Ancak sergilenen gösterenlerle bunlara bağlanan birçok anlatının, çok yönlü bağıntının ve gösterilenin varlığı dolaylı olarak kanıtlanmış olur.

Limanda mahsur kalan gemicilerin yardıma muhtaç oldukları için tam anlamıyla Sinoplulara teslim oluşu, açlıktan kurtulma çabalarının gösterilenine dönüşür ki burada öne çıkarılmak istenen ileti; insanın mücadele etme azmi, kolay kolay pes etmemek,

yeniden doğmak, kısaca küllerinden doğmak üzerinden kurgulanmıştır. Songül Çek, Helesa törenini tufan miti çerçevesinde ele alınıp mevsimlik bereket törenleri olarak incelenebilecek bir ritüel olarak gördüğünden fırtınaya yakalanan gemicilerin, tufandan sonra Sinop limanına sığınma ve tufan sonrası yaşadıkları dinginliğin kaostan kozmosa dönüşü hatırlattığını belirtir (Çek, 2015: 355). Helesa'nın bugünkü uygulandığı ışıklandırılmış geminin dolaştırılarak yiyecek toplanmasında halkın ilgi göstermesinin nedeni, yaşamlarına bolluk-bereket gelmesini arzulamalarıdır. Sinopluların yiyecek vb. verişini, Şamanizmde görülen *saçı* denen kansız kurbanla da nitelendirmek mümkündür, ürün bol olsun diye mevsimlik törenlerde kapı kapı dolaşıp yiyecek toplayanların olaya bakışıyla da. Bu gösterinin gerçekleşmesinde araç olarak geminin kullanılışı, Sinop gibi sahil şehri için şartıca değerlidir.

Geleneklerde sunulan iletilerin algılanmasında, bir başka deyişle gösterinin söyleme dönüşmesinde birtakım aşamalardan geçildiği, kabullenilmesi gereken bir gerçektir. Nitekim Tahsin Yücel, her nesnenin algılanışında kendinden başka bir şeye dönüşmesinin *eklenti*⁵, *eksilti*⁶, *düzelti*⁷ olmak üzere üç sürece bağlı olarak gerçekleştiğini bildirir. Yücel'in ifade ettiği bu akış, geleneklere uygulandığında bazen aynı gösterilenin, değişken coğrafyalarda farklı gösterenlerle anlatılmaya çalışıldığı görülür. Sonuçta gösteren kavramının algısı da değişikliğe uğramaktadır.

Sinop'taki *Helesa* geleneğinin, Ankara-Bala'da *Köse Çıkarma*; Ço-

rum ve Yozgat'ta *Köse Gezdirme*, Yozgat-Yenipazar'da *Şeker Toplama*, Yozgat-Boğazlayan'da *Yağmur Geline*; Karadeniz yaylalarında *Kuçukura*, *Gusgudera* (Trabzon), *Babra Bubrik* (Rize), *Bubrik*, *Bubirdak*, *Ablık Bublik* (Hemşin), *Heyva Heyva* (Çayeli); Kars, Ardahan yöresinde *Godi Gezdirme*; Bayburt'ta *Dodo Gezme*; Adana'da *Çömçe Gelin*; Batı Trakya'da *Yedi Kız Aşu Geleneği* biçiminde görmek, başka nasıl açıklanabilir? Temelde biçimsel özellikleri arasında benzerlikler / aykırılıklar olan, aynı amaç doğrultusunda gerçekleşen törenlerdir bunlar. Asla özgün bir içeriği bir başka içerikle değiştirmek biçiminde değerlendirilmelidir.

Helesa ve farklı coğrafyalarda uygulanan eş metinleri, bir yandan eğlendirirken bir yandan da toplum inancı, korkuları ve kaygılarını öne çıkarır; bereketin artması dileğini içerir: el ele vermenin, gücü birleştirmenin, pes etmemenin göstergesine dönüşür. Eklenti, eksilti, düzelti üçgeninde farklı coğrafyalarda yeşermişlerdir. Bu dönüşümü "Her mitolojik düşüncenin, her ritüelin, semantik bir sistem içinde algılanabilen bir deneyimin yeniden düzenlenmesi" olarak gören Claude Lévi-Strauss, (2012:143) zaman ve mekân içinde birbirinden ayrılmış kimi kültürlerin benzerliklerini tarihsel temas ya da kültürel temas varsayımına, ortak bir uygarlıktan bağımsız gelişmelerin oluşmasına bağlar (Lévi-Strauss, 2012:368). Mehmet Şükrü Nar, bütün kültürlerin temelinde var olan yapısal benzerliklerin aslında sosyal-kültürel yaşamın zihnin evrensel etkinliklerini düzenleyen genel yasaları temsil ettiğini; tüm kültürlerin,

insanın zihinsel etkinliklerinin bir sonucu olarak ortak paydada birleştiren değerler olduğunu belirtir (Nar 2014: 39). Geleneklerin birbirine benzeyen birden çok anlatılış biçiminin olması onların her birinin birer iletişim aracı, dizge, bir sistem oluşlarından kaynaklanmaktadır. Bu sistemi kuran, dizgeyi oluşturan aynı düşünce yapısına sahip insanlardır. Böylece *Helesa, Köse Çıkarma, Köse Gezdirme, Şeker Toplama, Yağmur Gelini, Kuçukura, Gusgudera, Babra Bubrik, Bubrik, Bubirdak, Ablık Publik, Heyva Heyva, Godi Gezdirme, Dodo Gezme, Çömçe Gelin, Yedi Kız Aşı Geleneği* ve başkaları farkında olmadan insanların düşüncelerini aynı tarzda etkilediklerini ortaya koymaları bakımından anlamlıdır. Geleneklerdeki bu doğal dönüşümü, Kubilay Aktulum ise “Kültürel unsurlar durağan değil devingen bir özelliğe sahip oldukları sürece varlıklarını sürdürebilecektir.” (Aktulum, 2013: 9) sözleriyle açıklar. Yazara göre “Folklorik bir ürünün değişmeden, değiştirilmeden bir dönemden ötekine aktarılması klişeleşme, basmakalıplaşma, müzeleşme tehlikesini doğuracaktır.” (Aktulum, 2013: 9). Demek ki geleneklerdeki dönüşüm, bir başka deyişle gösteren kavramının algısındaki değişiklik, canlı kalmak adına kendini gösteren bir zorunluluktan kaynaklanmaktadır. Politik görüş, maddi güç ve genel davranışlar doğrultusunda biçimlenen kutsal değerler, anonim müziksel söylemlerde öne çıktığından geleneklerde tören süresince söylenen tekerlemeler de birbirinin benzeridir. Farklı coğrafya olmakla birlikte birbirine yakın kültürel ortam söz konusuysa benzer vericiler tarafından

yaratılan müziksel söylemler, müzik otoritelerince dönüşüm, dönüştürme olarak benimsenir. Dönüştürme denen bu durum, aynı melodi üzerine oturtulan başka sözler, aynı sözler üzerine oturtulan başka melodilerle gerçekleştirilebilmektedir (Aktulum, 2012: 233-252). Helesa geleneğini düşündüren eş metin manilerinde de ortak noktalar görülmektedir: *Kuçkuçura ne istersin / Yağ isterim bal isterim / Allah’tan güneş isterim / Verirsen ver gidelim / Vermezsen kov gidelim / Veren teknesine bin bereket / Vermeyene başım kadar bir pospol* (Giresun-Trabzon); *Godi godi görmedim / Godiye selam vermedim / Godi buradan geçende / Godiye selam vermedim* (Ardahan); *Babra Bubrik ne ister / Kaşık kaşık yağ ister / Folden yumurta ister / Tekneden kaymak ister / Veren oğlu olsun / Vermeyenin kör topal kızı olsun / Babra Bubrik ne ister / Allah’tan güneş ister* (Rize).

“Bir ‘mitin’ birden çok anlatılış biçimi olsa da ortak yapıda tümünün zihinsel kurgusu aynıdır.” (Lévi-Strauss, 1969: 31) diyen Lévi-Strauss, kültürleri, akrabalık yapısından sözlencelere kadar uzanan bir süreçte yapısalçı çözümlenmelerle analiz etmeye çalışır. İnsanlık kültürel anlamda ayrımlar yaşasa da zihinsel anlamda aynı yetilere sahiptir. Bunu antropolojik araştırmalarla kanıtlayan Lévi-Strauss, aynı mitin bütün farklı anlatılarında aynı zihinsel düzenlenişin bulunduğunu belirtir (Lévi-Strauss, 1986: 31). Nitekim Helesa’daki süslü ışıklı kayık, yerini Yozgat-Boğazlıyan-Aşağı Sarıkaya Köyünde *yağmur gelini* adı verilen tarlalardaki korkuluklara benzeyen tahtadan yapılmış, giysiler-

le donatılmış bebeklere bırakır. Ardahan yöresindeyse *süpürge gelin* diye adlandırılan bebekler, süpürge ya da kepeçeden yapılır. Sinoplular kayıklarla, Yozgatlılar yağmur gelinleriyle, Ardahanlılar süpürge gelinleriyle kapı kapı dolaşırlar. Her coğrafyada da tekerlemelerden, manilerden yararlanılır. Karşılığında halk, huzurlu olmak, mutlu olmak adına bir şeyler verir.

Sonuçta, yaşamları boyunca edindikleri deneyimleri kendi ölçütlerine göre niteleyerek birtakım davranış kalıpları belirleyen insanoğlu, gelecek kuşaklara teslim etmek üzere biriktirdiği gelenekleri zaman içerisinde, birbirine yakın ya da uzak coğrafyalarda yaşatır. Kültürel değiş-tokuşların yoğun olduğu günümüz koşullarında, zaman ve mekân değişikliğine bağlı olarak yeniden anlamlandırıp kurgulanan geleneklerle, bir yandan o kültürel kimlikler ayakta tutulmuş; bir yandan da kendilerine ait yapısal bilgiler, bir toplumsal öbekten ötekine, bir yüzyıldan başka bir yüzyıla taşınmış olur. Helesa ve eş metinleri de aynı bakış açısının, aynı uygulamanın ürünüdür. Toplumsal değer yargılarının dillendirildiği, anlamsal dönüşümün sergilendiği, farklı mekânlardaki aktarımın yaşatıldığı, dolaylı anlatımın öne çıktığı göstergelerdir. Böylece bir yandan gelenekler aracılığıyla geçmişteki tüm deneyimlerden yararlanma olanağı yakalanırken diğer yandan da kültürel değerlerin insanın düşüncelerini nasıl etkiledikleri görülmüş olur. Helesa'nın ilk uygulanışında dikkat çeken darda kalana yardım etme, zor durumda olana el atma, ekmeğini bölüşme gibi toplumsal değer yargıları bugün Sinoplular için ortaklaşa ürün

ortaya koyma anlayışının kutsallığına, "birlikten kuvvet doğar" a dönüşür. Geleneğin biçim değiştirmesi ya da dönüşümü, tekdüzelik tehlikesinin önüne geçmek adına yapılmaktadır ve tören / ayin dokusunda gösteri biçiminde sunulmasının en büyük yararı, uzun soluklu olmasını sağlamaktır. Aynı geleneğin farklı anlatılarla yaşatılması; ayrı coğrafyalarda kültürel anlamda farklılıklar yaşayan insanların aynı zihinsel güce sahip olduğunun göstergesine döner çünkü aynı değer yargıları, aynı ya da benzer inanç sistemi, aynı toplumsal baskılarla yoğrulmuş; aynı dille iletişim kurulmuştur. Helesa'daki yaşam öğretisi, adı ister *Köse Çıkarma*, *Köse Gezdirme*; Şeker Toplama, *Yağmur Gelini* olsun ister *Kuçukura*, *Gusgudera*, *Babra Bubrik*, *Godi Gezdirme*, *Dodo Gezdirme*, *Çömçe Gelin*, *Yedi Kız Aşı* olsun ya da çok daha başka; verilen örneklerde geleneklerin toplumsal değer oluşturmadaki yaygın etki gücü öne çıkmaktadır. Sonuçta bunların hepsinde aynı mantık, aynı yaşam felsefesi vardır; aynı dille aynı mesaj verilmektedir: Yardımlaşma yoluyla birilerini mutlu etmek! Yalnız olmadığını hissettirmek! "Düşenin dostu olmaz" atasözünün inadına yaşamın tek başına olmayacağını, toplumsal dayanışmanın gücünü göstermek!

KAYNAK KİŞİLER

ad-soyad meslek öğrenim durumu doğum yeri doğum tarihi

KK1: Belma Altınoluk öğretmen öğretmen okulu Sinop 1957

KK2: Güner Çevik Tezcan öğretmen öğretmen okulu Bursa 1945

KK3: Gülfer Karaşın ev hanımı ilkokul Kırklareli 1954

KK4. Gülten Eğri ev hanımı ilkokul Kırklareli 1958

- KK5: Hava Güler ev hanımı ilkokul Ankara-Bala 1933
 KK6: Müzeyyen Yalçın ev hanımı ilkokul Kırklareli 1953
 KK7: Rahmi Olgun öğretmen öğretmen okulu Sinop 1950
 KK8: Raziye Kandeğer öğretmen öğretmen okulu Yozgat 1951
 KK9: Satı Yılmaz ev hanımı ---- Yozgat 1919
 KK10: Selma Olgun öğretmen öğretmen okulu Sinop 1954
 KK11: Serpil Bayram öğretmen Fen-Ed. Fak. İzmir 1985
 KK12: Sevim Gümüş öğretmen öğretmen okulu Sinop 1951
 KK13: Seyfettin Çete ---- ilkokul Çorum 1943
 KK14: Yüksel Yağız öğretmen öğretmen okulu Kastamonu 1952

NOTLAR

- 1 Yozgat'ın Yenipazar ilçesinde Ramazan ve Kurban Bayramlarında bayram namazından sonra çocuklar camilerin önünde sıraya girerler ve camiden çıkan herkesin elini öperek şeker toplarlar. Çocuklar, büyükler daha namazdayken hem en önde yer alabilmek ve hem de şekerin en iyisini kapabilmek için erkenden bayramlıklarını giyerek caminin önünde yerlerini alırlar. Şeker toplama geleneği çocukları sevindirmek, onları bayram günü mutlu etmek, anasız babasız çocukların yalnız olmadıklarını hissettirmek vb. amaçlarla yapılmakla birlikte temelinde tıpkı Helesa'da olduğu gibi yardımlaşmayı öğretmek yatar.
- 2 Yozgat-Boğazlıyan / Aşağı Sarıkaya Köyünde yağmura gereksinin duyulduğunda tören düzenlenmektedir. Yörenin gençleri ve çocukları, hava bulutluyken tarlalardaki korkuluklara benzeyen tahtadan bebekler yapıp bunları giysilerle donatırlar. "Yağmur gelini" adı verilen bebeklerle kapı kapı dolaşır "yağ verirsen oğlum olur, bulgur verirsen kızın olur." derler. Ev sahipleri olanakları doğrultusunda yumurta, un, bulgur, şeker, yağ vb. erzak verirler. Poşetlere konup bebeklerin kollarına asılan yiyecekler, kapı kapı dolaşarak ihtiyacı olanlara dağıtılır. Bununla insanların gönülleri yapıldığından yağmur yağacağı umulur.
- 3 Yurdun değişik yörelerinde güneş duası olarak bilinen "Kuçukura", "Gusgudera", "Baba Bubrik", "Godi Gezdirme", "Dodo Gezme", "Çömçe Gelin" adındaki gelenekler yaşatılır. Fazla yağış alan Karadeniz yaylalarında, güneşe özlem duyulması kaçınılmazdır. Doğal olarak Giresun ve Trabzon yaylalarında "Kuçukura", "Gusgudera", "Baba Bubrik" adı verilen güneş duaları yapılır. Gençler ellerinde çıra / fenerlerle akşam üzeri toplanıp kemeçe eşliğinde horon oynayarak oba ya da yayla evlerini bir bir dolaşır. Kapıda çömelerek bu törenlerde söylenen tekerlemeleri söyleyip yiyecek toplarlar. Toplanan yiyeceklerden yemekler yapıp yenir, eğlenilir ve güneşin çıkması için dua edilir. Böylece görev tamamlanmış güneşin çıkması için Tanrı'dan yardım beklendiği ifade edilmiştir ve ertesi gün güneşin açacağına inanılır.
- 4 Batı Trakya'da sıklıkla bahar sonu ya da yaz başında yapılan "Yedi Kız Aşı" geleneği, birlik ve beraberliğin devamını sağlamak üzere salgın hastalık, yağmur duası, hatim duası gibi gerekçelerle gerçekleştirilir. Seçilmiş yedi bekar kızın halktan topladığı yedi kalem (pirinç, tuz, şeker, yağ, ırmık, nohut, para) gıda ürününün gönüllü kadınlarca pişirilip birlikte yenmesi esasına dayanır. Ayrıca bolluk bereket için yağmur duası yapılır. Katkıda bulunanlar verdikleri malzemenin sağlık, sıhhat ve bereket olarak geri döneceğine inanırlar.
- 5 *Eklenti* adı verilen süreçte algılanan nesnelere, ister istemez kendilerini aşan bir bütünün parçaları oldukları için, bu bütünden gerçekce kendilerinin olmayan kimi görünüşler alması söz konusudur.
- 6 *Eksilti* adı verilen aşamada algılanan nesnenin veri kaybı söz konusudur. Çünkü algılanan nesnelere, zorunlu olarak belirli bir anda, belli koşullar içinde izleyicinin algıladığına indirgendiğinden, gerçekce olduğundan daha az ya da farklı bir biçim alabilirler (Yücel, 1993: 126-127).
- 7 *Düzelti*; algılanan nesnenin yeni bir biçime dönüştüğü, yeni anlamlar üstlendiği evredir. Nesnenin, algılandığı koşullara bağlılığı nedeniyle içkin ve yüzeysel niteliklerinin dağılımı bizim için hiçbir zaman kesin olmayacağından farklı koşullar altında yeni bir algılama, öznenin bu yeni nesne konusundaki görüşünü değiştirebilir.

KAYNAKÇA

Acıpayamlı, Orhan. "Türkiye'de Yağmur Duası", *Ankara Üniversitesi D.T.C.F. Dergisi* XII, 1965: 3-4.

_____. "Türk Folklor Ürünü Yağmur Duasıyla İlgili Yapı ve Fonksiyon Sorunları", *I. Uluslararası Türk Folklor Kongresi Bildirileri*. Ankara: 1976, sy.

- Aktulum, Kubilay. *Metinlerarası İlişkiler*. Ankara: Kanguru Yayınları, 2014.
- _____. Folklor ve Metinlerarasılık. Konya: Çizgi Kitabevi, 2013.
- _____. “Müzik ve Metinlerarasılık”, *Frankofoni*. 24 2012: 233-252.
- _____. *Metinlerarasılık / Göstergelerarasılık*. Ankara: Kanguru Yayınları, 2011.
- Altun, Erman. “Tekirdağ Ritüelleri ve Balkanlardaki Varyantları”, *IV. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Bildirileri*. Ankara: 1992: 7-19.
- _____. “Adana’da Yağmur Yağdırma Törenleri ve Çomçalı Gelin”, *Adana Halk Kültürü*. Adana: Nadir Kitap, 2006: 197-184.
- _____. *Halk Kültürü Araştırmaları*. İstanbul: Kitabevi, 2008.
- Başgöz, İlhan. *Folklor Yazıları*. Adam Yayınları 1986.
- Çek, Songül. “Bir Senkretizm Örneği Olarak Sinop’ta Helesa Gelenegi ve Mitik Nitelikleri”, *Turkish Studies*. 10/4, 2015: 349-362.
- Demren, Özden. “Yağmur Yağdırma Ritüeli Çerçevesinde Ortaköy “Yağmur Duası”, *Türkbi- lig*. 12, 2006: 76-92.
- Ekici, Metin. “Geleneksel Kültürü Güncellemek Üzerine Bir Değerlendirme”, *Millî Folklor*. 80, 2008: 33-38.
- Emiroğlu, Kudret ve Suavi Aydın. *Antropoloji Sözlüğü*. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları, 2003.
- Gözaydın, Nevzat. “Dağistan, İran ve Türkiye’de Yağmur Duasındaki Bazı Ortak Motifler Üzerine”, *III. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri*. 4, Ankara 1987: 165-171.
- İnan, Abdülkadir. “Yağmur Duası Çömçe Gelin”, *Makaleler ve İncelemeler-I*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1987.
- Kalafat, Yaşar. *Türk Dünyası Halk İnançları Teori ve Metod*. Trabzon: 2001.
- Karataş, Hicran. “Geleneğin Kuşaklara Aktarımı Bağlamında Bir Çatalzeytin Düğün Türküsü: Dünür Ağa”, *Millî Folklor*. 101, 2014: 137-148.
- Lévi-Strauss, Claude. *Mit ve Anlam*. Çev: Ş. Süer ve S. Erkanlı. İstanbul: Alan Yayıncılık, 1986.
- Lévi-Strauss, Claude. *Hüzünlü Dönenceler*. Çev: Ö. Bozkurt. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2000.
- Lévi-Strauss, Claude. *Yapısal Antropoloji*. Çev. A. Kahiloğulları. İstanbul: İmge Yayınları, 2012.
- Nar, Mehmet Şükrü. “Yapısalcılık Kavramına Antropolojik Bir Yaklaşım: Lévi-Strauss ve Yapısalcılık”, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Antropoloji Dergisi* 27, 2014: 29-46.
- _____. “Kültürel Hukuk: Geleneksel Kontrol Mekanizmaları”, *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*. 108, 2013: 273-290.
- Oğuz, M. Öcal. *Somut Olmayan Kültürel Miras Nedir?* Ankara: Geleneksel Yayınları, 2009.
- Oğuz, M. Öcal ve Kasımoğlu, Seval. *Türkiye’de 2005 Yılında Yaşayan Geleneksel Kutlamalar*. Ankara: Gazi Üniversitesi Türk Halk Bilimi Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayını, 2005.
- Öztekın, Özge. “Folklor ve Metinlerarasılık”, *Millî Folklor*. 99 2013: 185-204.
- Şişman, Hasan. “Helesa Projesi Üzerine”, *Hukuk ve Yaşam Dergisi*. (9.06.2012).
- Türk, Hüseyin. “Yağmur Duası Ritüelleri Motif Bakımından Karşılaştırmalı Bir İnceleme”, *Folklor Edebiyat*. VIII. 2002: 67-91.
- Ülkütaşır, M. Şakir. “Sinop’ta Ramazan ve Bayram Adetleri”, *Halkbilgisi Haberleri*. 2(15), 1 Kânunusani,1931.
- Yıldırım, Dursun. “Sözlü Gelenek Kültürü”, *Türk Bitiği*. Ankara: Akçağ Yayınları, 1998: 81- 83.
- Yücel, Tahsin. *Yapısalcılık*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1999.
- _____. *İnsanlı Güldürüsü’nde Yüzler ve Bildiriler*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1997.
- _____. *Aykırı Öyküler*. İstanbul: Can Yayınları, 1989.
- _____. *Yazın ve Yaşam*. İstanbul: Yol Yayınları, 1982.